

DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2025.58.330998>

УДК 342.9: 347.9

Є. С. Халюзов, аспірантНаціональний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Кафедра права

вул. Вадима Манька, 17, Харків, 61070, Україна

e-mail: khalugor@gmail.comORCID iD: <https://orcid.org/0009-0006-3912-5398>

ПРИЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ СУДОМ ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

У статті розглянуто актуальні протиріччя, що виникають під час розгляду питання про призначення судом експертизи в адміністративному судочинстві України. Метою статті є розгляд процесуальних аспектів призначення експертизи судом як правової підстави для підготовки висновку експерта в адміністративному судочинстві, з проведенням детального аналізу судової практики. Зазначено, що вказаному питанню не приділялось багато уваги серед академічної спільноти, чим зумовлена актуальність у проведенні даного дослідження.

Встановлено, що призначення експертизи судом є важливою процесуальною дією, оскільки за допомогою висновку експерта, який отримується за наслідками проведення експертизи, стає можливим встановити обставини справи, які неможливо встановити без володіння спеціальними знаннями у сфері іншій, ніж право. Було висвітлено різну судову практику щодо розгляду питання про призначення експертизи судом під час розгляду справи по суті. Адміністративні суди можуть як призначати експертизу на такій стадії судового процесу, так і відмовляти у її призначенні, посилаючись на пропуск процесуальних строків для звернення з таким клопотанням. У контексті цього було зазначено, що суди повинні дотримуватись принципу офіційного з'ясування обставин справи та виконувати завдання адміністративного судочинства, а тому потрібно уникати застосування надмірного формалізму під час вирішення питання про призначення експертизи, якщо дійсно існує потреба у володінні спеціальними знаннями.

Висвітлено додаткові процесуальні перешкоди, на які окремо можуть посилатись суди, відмовляючи у задоволенні клопотань про призначення експертизи під час розгляду справи по суті. Процесуальне законодавство не передбачає можливості для суду зупинити провадження на стадії судового розгляду по суті з підстав призначення судом експертизи, що може перешкоджати повному встановленню обставин справи або змушувати суди йти на порушення формальних процесуальних вимог. Було запропоновано внести зміни до процесуального законодавства, якими дозволити судам зупиняти провадження у справі на стадії розгляду справи по суті у разі призначення судом експертизи.

Ключові слова: судова експертиза, суд, висновок експерта, адміністративне судочинство, судова практика, зупинення провадження, розгляд справи по суті.

Постановка проблеми. Призначення судової експертизи в рамках адміністративної справи є важливою процесуальною дією, яку суд може застосовувати

лена тематика не була висвітлена науковою спільнотою крізь призму детального аналізу судової практики з існуючими у ній протиріччями, саме тому існує необхідність у проведенні даного дослідження.

Метою статті є розгляд процесуальних аспектів призначення експертизи судом як правової підстави для підготовки висновку експерта в адміністративному судочинстві з проведенням аналізу судової практики.

Виклад основного матеріалу. Закон України «Про судову експертизу» у статті 7-1 регулює, що однією з підстав для проведення судової експертизи є відповідне судове рішення [6]. У контексті адміністративного судочинства процесуальні підстави для призначення судом експертизи розписані у Кодексі адміністративного судочинства України (далі – КАС України), який передбачає, що суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи призначає експертизу у справі за сукупності таких умов: 1) для з'ясування обставин, що мають значення для справи, необхідні спеціальні знання у сфері іншій, ніж право, без яких встановити відповідні обставини неможливо; 2) жодною стороною не наданий висновок експерта з цих самих питань або висновки експертів, надані сторонами, викликають обґрунтовані сумніви щодо їх правильності (ч. 1 ст. 102 КАС України) [7]. Таким чином, експертиза у справі призначається судом лише у разі дійсної потреби у спеціальних знаннях, якими вочевидь не володіє суд та без яких ніяким чином неможливо з'ясувати обставини справи, а також коли у матеріалах справи відсутні висновки експерта з цих самих питань, що були надані сторонами або останні викликають обґрунтовані сумніви. КАС України також встановлює, що призначення експертизи є однією з підстав для надання висновку експерта (ч. 3 ст. 101) [7]. Саме висновок експерта, який був отриманий за результатами проведення такої експертизи, слугує в подальшому одним із засобів доказування, за допомогою якого судом встановлюються обставини справи.

Іншою взаємопов'язаною процесуальною дією, яку досить часто вчиняє суд одночасно з призначенням експертизи – зупинення провадження у справі. При цьому необхідно зазначити, що призначення експертизи судом відносять до «диспозитивних» підстав для зупинення провадження [8, с. 240-241]. Таке тлумачення процесуального законодавства є слушним, оскільки п. 4 ч. 2 ст. 236 КАС України [7] дійсно передбачає призначення експертизи як можливу, але не обов'язкову підставу для зупинення провадження судом. Необхідність зупинення провадження у зв'язку з даною підставою суд оцінює у кожному конкретному випадку за індивідуальними обставинами справи.

На практиці у переважній більшості випадків призначення судом експертизи потребує подальшого зупинення провадження, оскільки, як наголошував Верховний Суд, для проведення судової експертизи матеріали справи направляються до експертної установи, що робить неможливим вчинення судом будь-яких процесуальних дій у цей період [9]. Але необхідно зауважити, що у певних випадках суд може прийняти рішення не зупиняти провадження на час призначення експертизи, якщо буде вирішено направити копії матеріалів справи судовому експерту або експертній установі, при цьому характер призначеної експертизи дозволяє провести її за копіями, не потребуючи оригіналів документів.

У такому разі суд не позбавлений можливості вчиняти у справі інші необхідні процесуальні дії під час проведення експертизи. Проте у даному випадку

ку необхідно дочекатись результатів призначеної раніше експертизи, тобто суд може здійснювати певні процесуальні дії в рамках розгляду справи, але не завершувати цей розгляд шляхом постановлення рішення по суті спору, інакше нівелюється весь сенс раніше ухваленого рішення про призначення експертизи, яке у випадку його обґрунтованості само собою означає, що для встановлення обставин справи необхідні спеціальні знання, якими не володіє суд.

КАС України регулює, що у підготовчому засіданні суд, крім іншого, вирішує питання про призначення експертизи (п. 8 ч. 2 ст. 180) [7]. Отже, про необхідність призначення судової експертизи доцільно вирішувати саме на стадії підготовчого провадження (якщо розгляд проводиться у спрощеному провадженні – до початку розгляду справи по суті), оскільки саме на цій стадії проводиться збір основного доказового матеріалу, який в подальшому буде досліджувати суд.

Адміністративні суди стикаються з розповсюдженими випадками, коли учасники справи заявляють клопотання про призначення експертизи на стадії розгляду справи по суті. Деякі суди розцінюють їх як подані з порушенням процесуальних строків для звернення з таким клопотанням та залишають без розгляду. Серед правових підстав суди можуть посилались на неможливість зупинення провадження на стадії розгляду справи по суті. Існує інша позиція, за якою такі клопотання розглядаються судом у загальному порядку та задовольняються, якщо для встановлення обставин справи дійсно необхідне володіння спеціальними знаннями в іншій, ніж право сфері.

Прикладом першого підходу, за яким у відповідь на подане учасником справи клопотання про призначення експертизи на стадії розгляду справи по суті суд встановив порушення процесуального строку, може слугувати адміністративна справа № 420/34912/23. У цій справі ухвалою Одеського окружного адміністративного суду від 31 жовтня 2024 року залишено без розгляду подане клопотання про призначення експертизи у зв'язку з тим, що воно подано за межами підготовчого провадження [10]. Аналогічне рішення було прийнято і Окружним адміністративним судом міста Києва у справі № 640/23425/19 [11].

На відміну від наведених вище правових позицій, існують приклади іншого правозастосування норм КАС України щодо призначення експертизи судом під час судового розгляду справи по суті, які полягають у тому, що судами не акцентується увага на стадії процесу, на якій подано клопотання про призначення експертизи. Такі клопотання розглядаються на загальних підставах, не дивлячись на строки їх подання. У разі необхідності володіння спеціальними знаннями для встановлення обставин справи, судами призначаються експертизи.

Так, в адміністративній справі № 320/7964/22 ухвалою Київського окружного адміністративного суду від 04.04.2023 р. вирішувалось питання про призначення експертизи вже на стадії розгляду справи по суті та як наслідок судом було призначено відповідну експертизу у зв'язку з обґрунтованістю клопотання та необхідністю володіння спеціальними знаннями [12]. Ще одним прикладом даного підходу слугує адміністративна справа № 380/1354/24, в якій Львівський окружний адміністративний суд ухвалою суду від 27.11.2024 р. задовольнив клопотання представника позивача про призначення експертизи під час розгляду справи по суті в рамках спрощеного провадження [13].

В іншій справі Кіровоградський окружний адміністративний суд навпаки відмовився задовольняти клопотання про призначення експертизи у підготовчо-

му провадженні, наголошуючи, що суд не позбавлений можливості прийняти рішення про призначення експертизи на стадії розгляду справи по суті у разі встановлення необхідності у проведенні певного виду судової експертизи [14]. Отже, у цьому випадку суд навпаки відмовив у задоволенні клопотання про призначення експертизи на стадії підготовчого провадження, зазначивши про можливість розгляду питання про призначення експертизи на стадії розгляду справи по суті.

Потрібно зазначити, що одним з принципів адміністративного судочинства є офіційне з'ясування всіх обставин у справі, згідно з яким суд вживає визначені законом заходи, необхідні для з'ясування всіх обставин у справі, у тому числі щодо виявлення та витребування доказів з власної ініціативи (ч. 4 ст. 9 КАС України) [7]. На підставі викладеного слід констатувати, що суди зобов'язані використовувати усі надані їм процесуальним законодавством засоби для пошуку необхідних доказів. У зв'язку з чим можна підтримати підхід адміністративних судів, які задовольняли клопотання про призначення судової експертизи навіть на стадії розгляду справи по суті, оскільки відмова з формальних підстав у призначенні експертизи може призвести до неповного з'ясування обставин справи, якщо їх неможливо встановити без спеціальних знань, що призведе до поверхневого та суцього формального розгляду справи.

У приведених в даному дослідженні судових рішеннях, в яких суди залишали без розгляду подані клопотання, в жодному не встановлювалась відсутність потреби у спеціальних знаннях для встановлення обставин справи, тобто розгляд клопотань відбувався суто за процесуальним аспектом. Неможливо не погодитись із згаданою Верховним Судом аксіомою «*Auscipia verborum sunt iudice indigna* - Буквоїдство нижче гідності судді» [15]. Більш того, якщо дійсно необхідні спеціальні знання для встановлення обставин в адміністративній справі, суд має повноваження призначити судову експертизу з власної ініціативи.

Додаткову перешкоду у призначенні судової експертизи на стадії розгляду справи по суті суди вбачають у процесуальних нормах, за якими зупинення провадження під час розгляду по суті з підстав призначення експертизи не допускається. Як вже зазначалось у даному дослідженні, зупинення судом провадження хоча і не є обов'язковим у разі призначення експертизи, але у переважній більшості випадків все ж таки необхідне.

Дійсно, КАС України у ч. 3 ст. 193 встановлює, що провадження у справі на стадії її розгляду по суті зупиняється тільки з підстав, встановлених пунктами 1-6 частини першої та пунктами 1-3 частини другої статті 236 цього Кодексу [7]. При цьому можливість зупинення провадження у разі призначення експертизи передбачена пунктом 4 частини 2 статті 236. Буквальне тлумачення наведених процесуальних норм забороняє суду зупинити провадження у зв'язку з призначенням експертизи на стадії розгляду справи по суті.

Досить розповсюдженим у практиці є розгляд клопотань про призначення додаткової або повторної експертизи після дослідження судом висновку первинної експертизи, яке відбувається саме на стадії розгляду справи по суті. Така нормативно-правова база може створювати перешкоди судам під час вирішення питання про призначення додаткової або повторної експертизи на стадії розгляду справи по суті, оскільки суд процесуально позбавлений можливості зупинити провадження у зв'язку з призначенням експертизи на такій стадії процесу.

Про вказане свідчить і наявна судова практика. Наприклад, в ухвалі Львівського окружного адміністративного суду від 06 липня 2022 р. у справі № 380/1838/20 суд відмовив у задоволенні клопотання про призначення додаткової експертизи, оскільки у разі призначення експертизи потрібно направити матеріали справи на експертизу, для чого необхідно зупинити провадження, що за процесуальним законодавством не допускається на стадії розгляду справи по суті [16]. Протилежним прикладом є адміністративна справа № 120/4168/21, де суд навпаки призначив додаткову експертизу на стадії розгляду справи по суті, оскільки існувала потреба у встановленні обставин за допомогою спеціальних знань, а первинний висновок експерта містив недоліки [17].

Отже, вказані процесуальні норми можуть бути перешкодою для призначення експертизи, у тому числі додаткової або повторної, на стадії розгляду справи по суті, тому є необхідним внесення змін до законодавства шляхом розширення підстав для зупинення провадження на такій стадії процесу, що дозволить судам уникнути формальних порушень під час призначення експертизи.

Висновки і пропозиції. Проведене дослідження дозволяє дійти до висновку, що інститут судової експертизи активно використовується в адміністративному судочинстві, якщо існує нагальна потреба у володінні спеціальними знаннями, відмінними від правових. Призначення експертизи судом є однією з підстав для подальшого отримання висновку експерта, який, будучи одним із засобів доказування, допомагає суду встановити необхідні обставини справи. Але таке призначення супроводжується нестабільністю у судовій практиці, коли дане питання вирішується на стадії розгляду справи по суті.

Адміністративні суди можуть як займати формальний підхід та посилались на неможливість призначення експертизи на даній стадії процесу, так і задовольняти клопотання, виходячи з потреби у спеціальних знаннях. В першу чергу суди повинні виходити з принципу офіційного з'ясування обставин справи та завдань адміністративного судочинства, а тому слід уникати застосування надмірного формалізму під час вирішення питання про призначення експертизи, якщо для встановлення обставин справи дійсно необхідні спеціальні знання.

Додатковою процесуальною перешкодою для призначення експертизи на стадії розгляду справи по суті, у тому числі додаткової або повторної, є процесуальна відсутність можливості для суду зупинити провадження з цих підстав на такій стадії процесу. Вказані обмеження не сприяють справедливому вирішенню справи, а лише заганяють адміністративні суди у процесуальні рамки, що перешкоджають у повному обсязі встановити обставини справи або змушують суди йти на формальне порушення процесуальних норм.

У зв'язку з чим, пропонується викласти частину 3 статті 193 КАС України у наступній редакції: «Провадження у справі на стадії її розгляду по суті зупиняється тільки з підстав, встановлених пунктами 1-6 частини першої та пунктами 1-4 частини другої статті 236 цього Кодексу».

Список використаної літератури

1. Джафарова М. В. Окремі види експертиз в адміністративному судочинстві України. *Право і безпека*. 2013. № 1 (48). С. 57-61.
2. Луніна О. С., Шкабаро В. М. Експертиза в адміністративному судочинстві. *Вісник*

- Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Право. 2023. № 1 (6). С. 97-103. URL: <https://doi.org/10.32342/2709-6408-2023-1-6-9> (дата звернення: 14.05.2025).
3. Тімашов В. О., Ковальова Д. С. Експертиза в адміністративному судочинстві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 426-429. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-4/105> (дата звернення: 14.05.2025).
 4. Лисеюк А. М., Очеретний М. В. Адміністративно-правове регулювання судових експертиз в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2021. № 51. С. 150-153. URL: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2021.51.30> (дата звернення: 14.05.2025).
 5. Nesterova I. A., Shelever N. V. Expert and legal expert as participants of administrative process. *Проблеми законності*. 2021. Вип. 152. С. 69-78. URL: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.152.226089> (дата звернення: 14.05.2025).
 6. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 14.05.2025).
 7. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06 липня 2005 р. №. 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 14.05.2025).
 8. Адміністративно-судове процесуальне право України : підручник / Д. В. Лученко, Ю. В. Георгієвський, М. І. Белікова та ін. ; за заг. ред. проф. Д. В. Лученка. Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2024. 696 с.
 9. Постанова Верховного Суду від 08.08.2024 р. у справі № 560/6850/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120900151> (дата звернення: 14.05.2025).
 10. Ухвала Одеського окружного адміністративного суду від 31.10.2024 р. у справі № 420/34912/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122740342> (дата звернення: 14.05.2025).
 11. Ухвала Окружного адміністративного суду міста Києва від 09.11.2021 р. у справі № 640/23425/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101004207> (дата звернення: 14.05.2025).
 12. Ухвала Київського окружного адміністративного суду від 04.04.2023 р. у справі № 320/7964/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110149590> (дата звернення: 14.05.2025).
 13. Ухвала Львівського окружного адміністративного суду від 27.11.2024 р. у справі № 380/1354/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123373278> (дата звернення: 14.05.2025).
 14. Ухвала Кіровоградського окружного адміністративного суду від 21.11.2024 р. у справі № 340/4844/24дск. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123237376> (дата звернення: 14.05.2025).
 15. Постанова Верховного Суду від 11.08.2021 р. у справі № 191/2592/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98971374> (дата звернення: 14.05.2025).
 16. Ухвала Львівського окружного адміністративного суду від 06.07.2022 р. у справі № 380/1838/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105198271> (дата звернення: 14.05.2025).
 17. Ухвала Вінницького окружного адміністративного суду від 02.02.2022 р. у справі № 120/4168/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103154008> (дата звернення: 14.05.2025).

References

1. Dzhafarova, M. V. (2013). Some types of expertise in administrative proceedings of Ukraine. *Law and Safety*, 48(1), 57-61 [in Ukrainian].
2. Lunina, O., & Shkabaro, V. (2023). Expertise in the administrative judiciary of Ukraine. *Bulletin of Alfred Nobel University Series «Law»*, 1(6), 97-103. URL: <https://doi.org/10.32342/2709-6408-2023-1-6-9> [in Ukrainian].
3. Timashov, V., & Kovalova, D. (2023). Expertise in administrative proceedings of Ukraine. *Juridical scientific and electronic journal*, (4), 426-429. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-4/105> [in Ukrainian].
4. Lyseuk, A., & Ocheretnyi, M. (2021). Administrative and legal regulation of forensic expertise in Ukraine. *“International Humanitarian University Herald. Jurisprudence”*,

- (51), 150-153. URL: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2021.51.30> [in Ukrainian].
5. Nesterova, I., & Shelever, N. (2021). Expert and legal expert as participants of administrative process. *Problems of Legality*, (152), 69-78. URL: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.152.226089> [in Ukrainian].
 6. Law of Ukraine «On Forensic Examination» No. 4038-XII (1994, February 25). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> [in Ukrainian].
 7. Code of Administrative Procedure of Ukraine, Law of Ukraine No. 2747-IV (2005, July 6). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> [in Ukrainian].
 8. Luchenko, D. V., Heorhiiivskyi, Yu. V., & M. I. Bielikova et al. (2024). Administrative and judicial procedural law of Ukraine. Kharkiv : Yaroslav Mudryi National Law University [in Ukrainian].
 9. Supreme Court. (2024, August 8). Resolution in case No. 560/6850/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120900151> [in Ukrainian].
 10. Odesa Circuit Administrative Court. (2024, October 31). Decision in case No. 420/34912/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122740342> [in Ukrainian].
 11. Circuit Administrative Court of Kyiv City. (2021, November 9). Decision in case No. 640/23425/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101004207> [in Ukrainian].
 12. Kyiv Circuit Administrative Court. (2023, April 4). Decision in case No. 320/7964/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110149590> [in Ukrainian].
 13. Lviv Circuit Administrative Court. (2024, November 27). Decision in case No. 380/1354/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123373278> [in Ukrainian].
 14. Kirovohrad Circuit Administrative Court. (2024, November 21). Decision in case No. 340/4844/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123237376> [in Ukrainian].
 15. Supreme Court. (2021, August 11). Resolution in case No. 191/2592/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98971374> [in Ukrainian].
 16. Lviv Circuit Administrative Court. (2022, July 6). Decision in case No. 380/1838/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105198271> [in Ukrainian].
 17. Vinnytsia Circuit Administrative Court. (2022, February 2). Decision in case No. 120/4168/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103154008> [in Ukrainian].

Стаття надійшла 15.05.2025 р.

Ye. S. Khaliuzov, PhD student
National Aerospace University “Kharkiv Aviation Institute”
the Department of Law
17 Vadyma Manka St, Kharkiv, 61070, Ukraine
e-mail: khalugor@gmail.com
ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0006-3912-5398>

COURT-APPOINTED FORENSIC EXAMINATION AS A BASIS FOR PREPARING AN EXPERT REPORT IN ADMINISTRATIVE PROCEEDINGS

Summary

The article considers the controversies that arise during the court-appointed forensic examination process under Ukrainian administrative proceedings. This study examines procedural aspects of court-appointed forensic examination as the legal basis for preparing an expert report in administrative proceedings, with an analysis of case law. This subject matter has not been extensively researched by the academic community, which is why this study is relevant. The court-appointed forensic examination is an important procedural action for obtaining an expert report and helps establish the circumstances of the case that cannot be determined without specialist knowledge outside the field of law.

The paper also highlights controversial case law regarding the possibility of the court appointing a forensic examination during the merits stage of proceedings. Administrative courts may either appoint such an examination at this stage or refuse on the grounds that the deadline

for filing the motion has been missed. The courts should comply with the principle of official clarification of the circumstances of the case. The author argues that the courts must abide by the tasks of administrative proceedings. If there is a real need for specialized knowledge, the courts should avoid excessive formalism when deciding on the appointment of an examination.

Current legislation does not allow the court to suspend proceedings at the merits stage due to the appointment of a forensic examination. This risks impeding the comprehensive establishment of the circumstances or forcing the courts to violate formal procedural requirements. The author therefore proposes amending the procedural legislation with changes to allow courts to suspend proceedings at the merits stage if they appoint a forensic examination.

Keywords: forensic examination, court, expert report, administrative proceedings, case law, suspend the proceedings, merits stage of the case.